

STUDIA THEOLOGICA DOCTORALIA

VIII

EDUCAȚIA VÂRSTELOR ȘI VÂRSTELE EDUCAȚIEI

Volum coordonat de:

Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA

Volum rezultat în urma desfășurării Simpozionului Internațional „Studia Theologica Doctoralia”, ediția a VIII-a, organizat de către Școala Doctorală a Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași, în parteneriat cu Facultatea de Teologie Romano-Catolică din cadrul Universității „Karl Franzens” din Graz, Austria.

Iași
11-12 mai 2016

Doxologia
Iași, 2016

CUPRINS

Cuvânt înainte	9
Univ. Prof. Dr. Phil. Dr. Theol. Pablo ARGÁRATE	
Reading the Fathers in the Way to the Una Sancta.	
Patristic and Ecumenical Studies in Central and Eastern Europe	11
Prof. Dr. Pr. Viorel SAVA	
The Relation Between the Doctrine and Prayer as Reflected in the Sacraments Ritual.....	22
Prof. Dr. Pr. Vasile NECHITA	
Libertatea umană - o abordare interreligioasă și intercreștină.....	44
Fr. PhD Georgi PORPHYRIOS	
Τὸ Χριστολογικὸ δόγμα καὶ οἱ ἐπιπτώσεις του κατὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο Παλαμᾶ.....	59
Prof. Dr. Pr. Marian VÎLCIU	
Priesthood and the Image of the Priest in the Work of Father Professor Dr. Ene Braniște.....	73
Lect. Dr. Pr. Nicușor BELDIMAN	
Missionary Aspects in the Work of 20th-century Wallachian Preachers.....	85
Rev. Assist. PhD. Cosmin SANTI	
The Transformation of the Bodies at the General Resurrection, According to the Revelation and the Orthodox Liturgical Tradition	105
Drd. Bogdan-Ioan ANISTOROAEI	
Ernest Bernea – premise pentru o poetică a simplității	119
Drd. Bogdan-Vlăduț BRÎNZĂ	
Importanța familiei pentru educația morală a copiilor	127
Drd. Bogdan-Nicolae CĂPĂȚÂNĂ	
Importanța Cărții Psalmilor în educația religioasă	139

Pr. Constantin-Adrian CHELARU

De la Athymia la Euthymia sau Valorizarea suferinței reflectată în
Scrisorile din Exil, „către Olimpiada și cei rămași credincioși”, ale
Sfântului Ioan Gură de Aur, Arhiepiscopul Constantinopolului.....157

Protos. Drd. Hrisostom (Liviu) CIUCIU

Pentru o metodă exegetică ortodoxă: analiza termenului
μορφή (Flp. 2, 6 și Flp. 2, 7)169

Drd. Lucian Nicodim CODREANU

Noțiunea de kenoză în gândirea metafizică postmodernă și
oportunitatea unei abordări kenotice a misiunii creștine.....187

Pr. Drd. Bogdan FLOREA

O interpretare existențial-dinamică a credinței și folosirea ei în
educația religioasă196

Fr. Assos. Prof. Phd. Ștefan FLOREA

The Saint and the Genius215

Drd. Vasile-Lucian V. GOLDAN

Aspecte misionare cuprinse în opera
Sfântului Ierarh Martir Antim Ivireanul231

Drd. Archim. Nichifor (Nicolae) HORIA

Distincția dintre boala psihică și formele de posedare demonică243

Pr. Drd. Mihai-Daniel ISAI

Dimensiunea ontologică a antropologiei Părintelui Dumintru Stăniloae263

Drd. Mihai Adrian JIANU

Reforma liturgică a patriarhului Nikon al Rusiei în lumina unor noi
studii teologice280

Pr. Drd. Ciprian JOIȚA

Vârstele vieții spirituale în Cateheza Sfântului Simeon Noul Teolog295

Drd. Andrei-Ionuț LEFTER	
Bine și bine comun în Teologia Morală	314
Drd. Claudiu LEFTER	
Educația virtuții în Hristos la Părintele Dumitru Stăniloae	331
Prof. Drd. Ana-Maria LINGURAR (căs. BODAI)	
שֵׁמָּה בְּנֵי מוֹסֵר אָבִיךָ Şema beni musar abik	
Ascultă, fiule, învățătura tatălui tău (Pilde 1, 8)	350
Pr. Drd. Cristin Ioan LOGHIN	
Sfântul Împărat Constantin Cel Mare – al treisprezecelea apostol al Mântuitorului Hristos	366
Pr. Drd. Cezar LOGIN	
Sistemul lecturilor biblice și patristice în perioada de pregătire pentru praznicul Nașterii Domnului	383
Pr. Drd. Florentin-Eugen LUPAȘCU	
Fertilizarea in vitro: o provocare actuală pentru educația creștină a tinerilor	392
Pr. Drd. Marius-Nicolae MAGHERCA	
Valențele disciplinării în cartea profetului Ieremia	411
Drd. Ilche MICEVSKI-IGNAT	
Cunoașterea lui Dumnezeu prin Persoana Mântuitorului Iisus Hristos în gândirea Sfântului Iustin Popovici	428
Pr. Drd. Marius OBREJA	
Sfântul Porfirie Kavsocalivitul – pedagog către Hristos	443
Drd. Ioan-Lucian RADU	
„Divorțul” lui Dumnezeu la Osea 2, 4	456
Drd. Mihai-Filaret RUSCAN	
Autoritatea morală și rolul ei în educație	465

Arhim. Drd. Benedict SAUCIUC	
Un secol de la cotropirea tezaurului Mănăstirii Neamț (1916-2016)	477
Drd. Constantin-Silviu TAPALAGĂ	
Einheit und Vielfalt der Theologie -interkonfessionellen Einblick.....	485
Ierodiacon Drd. Antonios (Chrysanthos) TSACHAKIS	
The Sacrament of the Priesthood in the Biblical and Traditional Testimony	495
Ierodiacon Drd. Antonios (Chrysanthos) TSACHAKIS	
KPHTEΣ IEPEIΣ KHTHOPEΣ IEPΩN NAΩN ΣTH ΘEΣΣAΛONIKH TON 20° AIΩNA	507
Pr. Drd. Radu-Sever UNGUREANU	
Misiunea Bisericii Ortodoxe Române, provocată de conceptualizarea unui nou domeniu: medicina paliativă	523
Drd. Marian-Lukas UREUTZ	
“Pastores Dabo Vobis” – How to Educate a Priest to Meet Today’s Requirements?	540
Pr. Drd. Pavel VITEL	
Mutații ale spațialității sacre în Postmodernitate: mall-ul, internetul, stadionul	555

CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU PRIN PERSOANA MÂNTUITORULUI IISUS HRISTOS ÎN GÂNDIREA SFÂNTULUI IUSTIN POPOVICI

Ilche MICEVSKI-IGNAT

Drd.

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul”
Universitatea din București, ROMÂNIA

Abstract:

*In this article, the author researches the aspects of the knowledge of God through the Person of our Lord Jesus Christ in the thinking of Saint Justin Popovich. The article describes in turn the stages through which the knowledge of God is closely related to the *théōsis* of the mankind, possibly only through the image of Christ, after whom mankind has been created. The article mentions the thinking of Saint Justin Popovich, according to which we are revealed through Jesus Christ the meaning of life, the mystery of the creation and the mysteries of the knowledge of God. The knowledge of God is a mystery comprised in the mystery of the Person of Jesus Christ the Savior, through whom we discover the mysteries of knowledge. This article underlines the importance of the Hypostasis of our Savior in the knowledge of God, through the divine-humanity of Jesus Christ in which the human nature is deified and is made capable to know the divine mysteries. The knowledge of God is possible only in the Hypostasis of our Savior, through the embodiment of the Son of God.*

Keywords: knowledge of God, Person, *théōsis*, Justin Popovich, hypostasis, the divine-humanity of Jesus Christ

Omul are multe însușiri, dintre care cunoașterea face parte. Este una din calitățile înalte cu care omul a fost înzestrat la crearea sa de către Dumnezeu. Nici nu putea să aibă această însușire dacă Dumnezeu nu l-ar fi creat după chipul și asemănarea Sa (Fc. 1, 26). Dumnezeu este Atotcunoscător și se cuvenea ca și cel creat după chipul Lui (omul) să aibă darul cunoașterii. Acest dar omul a început să-l dezvolte odată cu primirea sarcinii de la Dumnezeu de a da nume la tot ce era în jurul său (Fc. 2, 19-20), și nu numai să numească creația lui Dumnezeu, ci și să o cunoască împreună cu Creatorul ei. Cunoașterea omului sporea cu creșterea lui spirituală și cu această creștere putea să-L cunoască și pe Cel Necunoscut. Din păcate, căderea în păcat (Fc. 3, 6) a făcut ca omul să se îndepărteze de Dumnezeu și cunoașterea lui a înce-

tinit. Dar Dumnezeu nu l-a lăsat pe om singur, ci L-a trimis pe Fiul Său cel Unul-născut (Fc. 3, 15; In 1, 14; Lc. 1, 31-32), să se întrupeze și să devină om ca noi. Omul a primit o nouă oportunitate să-L cunoască pe Dumnezeu, dar de data aceasta personal, față către față. Fiul lui Dumnezeu a devenit singurul mijloc prin care omul poate să-L cunoască pe Dumnezeu și lumea creată.

În acest studiu, vom vedea cum Sfântul Iustin Popovici explică această cunoaștere a lui Dumnezeu prin Mântuitorul Iisus Hristos, adică prin Fiul lui Dumnezeu cel întrupat. Bineînțeles, în opera Sfântului Iustin Popovici nu există o expunere concretă cu privire la acest subiect, adică un text sau un studiu scris de către el pe această tematică. Ne-am străduit să găsim textele relevante pentru această temă în diversele cărți și texte scrise de către Sfântul Iustin. În aceste texte sau citate din opera Sfântului Iustin, am găsit inspirația necesară pentru alcătuirea acestui studiu, despre cunoașterea lui Dumnezeu prin Persoana Mântuitorului Iisus Hristos.

Omul a fost creat din iubire de către Dumnezeu. Ca Dumnezeu să aibă și alți martori la iubirea Lui, l-a creat pe om ca să se împărtășească de iubirea și comuniunea Lui. Primul om a avut această împărtășire în grădina Raiului, dar, din păcate, a pierdut-o. Totuși Dumnezeu n-a vrut să-l lase pe om căzut în abisul păcatului și al morții, de aceea, după căderea în păcat, Dumnezeu îi promite omului un Mântuitor Care îl va izbăvi de moarte (Fc. 3, 15). A urmat așteptarea venirii Mântuitorului promis lui Adam și urmașilor lui. Omul n-a fost lăsat singur, ci a avut posibilitatea să păstreze comunicarea cu Dumnezeu prin patriarhii Vechiului Testament și, mai târziu, prin proroci, care au păstrat vie promisiunea despre venirea Mântuitorului. Această promisiune avea scopul să facă comuniunea și comunicarea cu Dumnezeu mai apropiate de om, adică omul să fie în permanență în legătură cu Dumnezeu. Legătura și comuniunea omului cu Dumnezeu au fost mereu pe primul plan pentru Dumnezeu. Aceste două lucruri s-au realizat și s-au împlinit în întruparea Fiului lui Dumnezeu. De aceea, „întruparea Fiului lui Dumnezeu cel Unul-născut reprezintă vârful gândului lui Dumnezeu cel iubitor de oameni pentru lume și om”¹, spune Sfântul Iustin. În Fiul lui Dumnezeu omul își îndeplinea asemănarea sa cu Dumnezeu. Omul nu se poate apropia de Dumnezeu, dacă nu devine și el asemănător cu Dumnezeu, adică să devină dumnezeu după har. Căderea în păcat a încetinit această devenire, dar chipul lui Dumnezeu aflat în om nu putea să rămână neîndumnezeit. Chipul lui Dumnezeu în om este o taină sădită de Dumnezeu în ființa umană. Taina omului este o taină mare și Dumnezeu o cunoaște cel mai bine. De aceea, prin întruparea Fiului, taina

¹ Протосинђел Др. Јустин, *Догматика Православне Цркве (Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, vol. II), Књига друга, Београд, 1980, р. 4.

omului se completează și omul devine sfânt. Sfântul Iustin Popovici ne spune „...că omul este o mare taină, o sfântă taină a lui Dumnezeu. Atât de mare și atât de sfântă încât Însuși Dumnezeu S-a făcut om, pentru ca să facă pe om dumnezeu după har”².

Îndumnezeirea omului este scopul întrupării. În Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, se întregeste chipul lui Dumnezeu în om. După chipul Fiului a fost creat omul, și în Fiul lui Dumnezeu cel întrupat își regăsește asemănarea sa cu Dumnezeu și îndumnezeirea. În taina omului se află și taina întrupării Fiului lui Dumnezeu, sau în taina întrupării Fiului omul își regăsește chipul după care a fost creat și se cunoaște mai bine pe sine. „Scopul întrupării este îndumnezeirea – η θεοσις – omului prin unirea chipului lui Dumnezeu în om cu Dumnezeu, prin reintegrarea persoanei umane cu participare personală în natura lui Dumnezeu.”³ Chipul lui Dumnezeu, care se află în om încă de la crearea lui, acum se unește cu Arhetipul după Care a fost creat. Fiul lui Dumnezeu Se unește integral cu omul cel creat de către El și al Cărui chip se află în om. Omul este asemănător cu Hristos, iar Hristos preia asupra Sa asemănarea cu omul, ia asupra Sa trupul și sufletul omului, ca omul să fie mântuit și introdus în veșnicia lui Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu a luat trup omenesc din iubire pentru oameni, mai exact Tatăl L-a trimis din iubire pentru oameni ca să salveze oamenii din moarte (In 3, 16). Prin Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, omul are posibilitatea să treacă peste finalitatea creației și să fie primit în veșnicie în comuniune cu Dumnezeu. Nu poate singur să intre acolo, ci prin Fiul lui Dumnezeu făcut om pentru noi (In 10, 9). „Astfel, Hristos a devenit pentru om și pentru omenire unica punte de transbordare și trecere de la timp în veșnicie.”⁴ Omul poartă în sine chipul lui Hristos, după care a fost creat, chip care de la început a fost creat ca să devină veșnic. Fără acest chip, omului îi este imposibil să urce la Dumnezeu, mai mult, nu se poate asemana cu El și nu poate deveni dumnezeu după har. Am fost creați după chipul Fiului și am fost creați pentru Fiul lui Dumnezeu. Fără El nu avem nici chipul, nici suflet viu în noi. Asemănarea noastră este chipul lui Dumnezeu,

² Arhimandritul Iustin POPOVICI, *Omul și Dumnezeul-Om, Abisurile și culmile filosofiei*, studiu introductiv și traducere de Pr. Prof. Ioan ICĂ și Diac. Ioan I. ICĂ JR., prefață de Prof. Ioannis N. KARMIRIS, postfață de Panayotis NELLAS, Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 110.

³ Преподобни отац Јустин, “Проблем личности и познања по учењу Светог Макарија Египатског” (Problema persoanei și a cunoașterii după învățătura Sfântului Macarie Egipteanul), în *Сабрана дела светог Јустина Новог у 30 књига*, Књига 8-9, Манастир Телије, Београд, 1999, p. 72.

⁴ IDEM, *Omul și Dumnezeul-Om...*, p. 74.

adică chipul Fiului. Acest lucru înseamnă că suntem datori să ne asemănăm Fiului în toate, așa cum ne învață și Sfântul Iustin:

Fiindcă acesta este și motivul creației și al mântuirii noastre: să devenim asemenea Creatorului și Mântuitorului nostru – Domnul Iisus Hristos. Și devenim într-adevăr asemenea Lui, atunci când trăim în El și prin El. Ca ideal al nostru, chipul de Hristos [christoeideia] corespunde naturii noastre, pentru că am fost creați cu suflet după chipul lui Dumnezeu⁵.

Dar nu numai în noi se oglindește chipul lui Hristos, ci și în creație. Hristos nu s-a întrupat doar pentru om, ci și pentru creație. Dacă după cădere și creația a suportat consecințele căderii lui Adam, atunci prin chipul îndumnezeit al omului se va îndumnezei și creația. În taina întrupării Fiului lui Dumnezeu se regăsesc și „sunt adunate toate tainele tuturor lumilor”⁶, spune Sfântul Iustin Popovici. Nu există taină pe care Hristos să nu o știe, El este Cuvântul lui Dumnezeu prin Care toate au fost create (In 1, 3) și în El pot fi cunoscute, atât cât este cu putință.

Întruparea Fiului lui Dumnezeu descoperă scopul creării omului și a lumii. Fiul lui Dumnezeu este idealul nostru, a luat trup omenesc și a devenit asemenea nouă (In 1, 14), în afară de păcat, în El avem natura noastră umană îndumnezeită. „Întruparea: sensul și scopul existenței tuturor făpturilor create. Toate făpturile au fost create cu acest scop, cât mai mult, până la maximumul său, să-L întrupeze în sine pe Dumnezeu Logosul”⁷, să-L întrupeze pe Arhetipul întregii creații. Odată cu crearea tuturor lucrurilor din lume, inclusiv și omul, creația a avut în sine puterea și posibilitatea să-L primească pe Cuvântul în sine și să fie îndumnezeită prin întruparea Lui. Cu alte cuvinte, Dumnezeu a pregătit creația încă de la începuturile ei pentru întruparea Cuvântului creator. Prin întrupare, Fiul lui Dumnezeu devine foarte apropiat de om și prin om de creație. Chipul Fiului este chipul omului sau Chipul cel veșnic este chipul dumnezeiesc în om. De aceea,

prin întrupare Dumnezeu devine apropiat de om, atât de apropiat, mai mult decât este omul sieși. Aceasta a făcut-o pe temelia ontologică a omului: chipul dumnezeiesc. Ce este mai aproape de chipul dumnezeiesc decât Dumnezeu⁸.

Dacă omul n-ar fi avut chipul lui Dumnezeu, poate că Fiul lui Dumnezeu nu S-ar fi întrupat niciodată, iar omul ar fi rămas în întunericul păcatului și al morții, cu alte cuvinte, ar fi rămas un animal ca toate celelalte.

⁵ *Ibidem*, p. 202.

⁶ IDEM, *Догматика Православне Цркве...*, p. 7.

⁷ IDEM, *На Богочовечанском путу (Pe calea divino-umanității)*, Издање Манастира Телије код Ваљева, Београд, 1980, p. 164.

⁸ *Ibidem*, p. 178.

Prin întrupare, Dumnezeu întregeste ființa omului, devine un scop nou și înalt prin care întreaga creație, în frunte cu omul, se poate apropia mai aproape de cunoașterea lui Dumnezeu. Hristos cel întrupat devine centrul care îi atrage pe toți la Sine, după cum spune Sfântul Iustin Popovici: „Prin întruparea lui Dumnezeu se dă un nou centru al lumii: Dumnezeul-centru, în jurul Căruia se învârt toate fapăturile și toate lucrurile îndeplinind planul lui Dumnezeu despre lume”⁹. Fiul lui Dumnezeu Se întrupează ca să devină centrul existenței și mântuirii omului, să fie centrul în inima fiecărei persoane umane, să fie Persoana după care omul tânjește cu tot sufletul. Prin întrupare, Hristos devine centrul fiecărei persoane umane și în Hristos se regăsește fiecare persoană. Prin taina Botezului, fiecare om Îl primește pe Hristos în inima sa și primește taina mântuirii.

Întruparea lui Dumnezeu se sobornizează, se transmite în taina mântuirii fiecărei persoane; mântuirea se condiționează cu întruparea lui Dumnezeu în natura fiecărui om în parte; mântuirea devine nu altceva decât coîntrupare personală a Dumnezeului-Om Hristos, unirea tuturor conținuturilor persoanei cu Persoana Dumnezeului celui întrupat; mântuirea înseamnă coînchipuire cu Hristos, coîntrupare cu Hristos, trăirea întrupării lui Dumnezeu în sine¹⁰.

Mântuirea promisă lui Adam de la Dumnezeu este Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, iar această mântuire s-a împlinit prin întruparea Lui în trup omenesc. Dumnezeu ia trup asupra Sa ca să fie în fiecare om prezent cu ființa Sa, iar prin aceasta fiecare om să se îndumnezeiască și să-L cunoască pe Dumnezeu.

Vom evidenția și cum Sfântul Iustin vede Persoana Mântuitorului în gândirea sa teologică. Întreaga sa gândire este concentrată în jurul Persoanei Mântuitorului Iisus Hristos. Pentru el, Persoana Mântuitorului este cheia mântuirii și îndumnezeirii noastre. Omul din toate timpurile strigă după Dumnezeu, de aceea prezența Dumnezeului-om Hristos era necesară în această lume. Oamenii nu-și găseau sensul existenței fără Persoana lui Iisus Hristos, sau îl găseau în lumea cea trecătoare și muritoare. Dar cum poate exista un sens al existenței într-o lume în care toate trec de parcă n-ar avea nici un sens? Sensul suprem a fost aflat și regăsit în Persoana Mântuitorului Hristos. Sensul existenței omului și a creației este Persoana Mântuitorului. Sfântul Iustin spune: „Cele mai esențiale cerințe și necesități ontologice ale ființei omenești au fost satisfăcute odată pentru totdeauna în Persoana Dumnezeului-om Hristos”¹¹. În Persoana Mântuitorului Hristos s-au împlinit

⁹ IDEM, *Догматика Православне Цркве...*, p. 9.

¹⁰ IDEM, *Проблем личности и познания...*, p. 73.

¹¹ IDEM, *Оmul și Dumnezeul-Om...*, p. 119.

toate năzuințele și așteptările omului căzut. Venirea și întruparea Fiului lui Dumnezeu a adus împlinirea speranței pe care omenirea a așteptat-o atât de mult. În Persoana Mântuitorului fiecare om se regăsește pe sine și îl regăsește pe aproapele său, mai ales își regăsește chipul și asemănarea după care a fost creat. În Persoana Mântuitorului Hristos, omul își regăsește propria persoană și personalitate.

În Hristos, omului îi este dată realitatea psiho-fizică a persoanei desăvârșite; în Persoana Sa divino-umană omul își vede originalul fără de păcat al sufletului său, vede esența persoanei sale după chipul lui Hristos¹².

Persoana Mântuitorului stă față în față cu omul, iar omul își vede chipul original și desăvârșit a Cărui asemănare o poartă în sine. Își vede desăvârșirea supremă la care trebuie să ajungă ca să fie și el desăvârșit (Mt. 5, 48).

În Hristos, omului i se deschid tainele dumnezeirii, dar și ale persoanei sale umane. Nimeni altul nu i le poate descoperi, decât Hristos cel întrupat și Dumnezeu în același timp. Hristos poartă în Sine toate tainele, cele dumnezeiești, pentru că este o Persoană din Sfânta Treime, și cele omenești, pentru că este și Persoană umană. Omul începe să-L cunoască pe Dumnezeu numai în Hristos și prin Hristos (In 7, 29). Hristos poartă în Sine taina dumnezeirii (Col. 2, 9) și taina umanității, de aceea El este o taină în Sine. Această taină Îl face o Persoană unică în toată lumea, o Persoană unică în tot universul existent.

Toate tainele lui Dumnezeu și toate tainele omului s-au întrupat în El; întregul Dumnezeu și întregul om s-au întrupat în El, și aceasta este ceea ce L-a făcut o Persoană unică și excepțională, o Persoană care nu se poate repeta în nici o altă lume¹³,

spune Sfântul Iustin. Având în fața noastră o astfel de Persoană, prin ea ni se deschid tainele lui Dumnezeu ca să-L cunoaștem mai bine. Ne apropiem de Dumnezeu prin Persoana divino-umană a Mântuitorului Iisus Hristos. Desăvârșirea Lui devine și desăvârșirea noastră, devenim desăvârșiți precum este și Iisus Hristos, suntem îmbrăcați cu Hristos (Gal. 3, 27).

În Dumnezeul-om Hristos, omul a ajuns la toate desăvârșirile lui; prin Dumnezeu el și-a desăvârșit și întregit sufletul și conștiința lui, voia lui și mintea lui, inima și trupul lui, cu un cuvânt, toată ființa lui¹⁴.

Toate însușirile umane au fost desăvârșite în Persoana lui Hristos. Persoana lui Iisus Hristos este legătura nemijlocită între Dumnezeu și om, în Persoana lui divino-umană avem toate posibilitățile cunoașterii și îndum-

¹² IDEM, *Проблем личности и познания...*, p. 64.

¹³ IDEM, *Догматика Православне Цркве...*, p. 24.

¹⁴ IDEM, *Оmul și Dumnezeul-Om...*, p. 158.

nezeirii noastre. În Hristos avem echilibrul perfect dintre ceea ce este dumnezeiesc și ceea ce este uman, pentru că în Persoana Lui sunt unite și dumnezeirea și umanitatea, și Dumnezeu și omul la un loc.

Persoana lui Hristos întruchipează în Sine echilibrul absolut între Dumnezeiesc și uman, între natura lui Dumnezeu și natura omului, pentru că Hristos este singura persoană de o ființă – ομοουσιος – cu Dumnezeu Tatăl și Dumnezeu Duhul Sfânt și de o ființă cu omul, adică El este Dumnezeu adevărat și Om adevărat, Dumnezeu desăvârșit și Om desăvârșit, El este Dumnezeu-om¹⁵.

Domnul Iisus Hristos, fiind de o ființă cu noi oamenii, ne poate aduce mai repede și mai bine în apropierea lui Dumnezeu-Tatăl, adică să-L cunoaștem pe Tatăl prin umanitatea lui Hristos care a unit-o cu dumnezeirea Sa în sânul Sfintei Treimi. Hristos a învrednicit natura noastră umană să fie în partea dreaptă a lui Dumnezeu Tatăl, aducând-o în apropierea nemijlocită a lui Dumnezeu Tatăl. Toate în legătură cu Persoana Mântuitorului sunt adevărate, deoarece El Însuși este Adevărul (In 14, 6). Hristos nu este Adevăr și adevărat doar în sânul Sfintei Treimi, ci este adevărat și în umanitatea Lui. „Dumnezeul-om Hristos este adevăr ca Persoană în întreaga Sa plinătate și realitate divino-umană.”¹⁶ Adevărurile pe care Hristos ni le descoperă sunt în mare măsură taine, dar aceste taine devin mai clare când umanitatea noastră se desăvârșește în dumnezeirea lui Hristos. Prin Hristos le putem înțelege mai ușor. Deși Persoana Sa este o taină, mai ales unirea ipostatică a firilor, natura noastră este parte din Hristos și acest lucru ne face părtași și la taina Lui. „Persoana Domnului Iisus este o taină nesfârșită și cu privire la trecutul Său Dumnezeiesc și veșnic, și cu privire la viitorul Său veșnic divino-uman.”¹⁷ Adică, Hristos este o taină ca Fiu al lui Dumnezeu, născut din Tatăl din veșnicie, dar va rămâne o taină și în divino-umanitatea Sa. Deși a fost între oameni, Mântuitorul Hristos a rămas o taină pentru ei. Chiar și Sfinții Apostoli nu-L puteau înțelege de multe ori, până la pogorârea Sfântului Duh la Cincizecime, când s-au umplut de Duh Sfânt (Fapte 2, 4, 17). Atunci ochii și inimile lor au fost deschise și iluminate de harul Sfântului Duh. Atunci cu adevărat L-au înțeles pe Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu și Mântuitorul lumii. Noi Îl cunoaștem pe Hristos în măsura îndumnezeirii și a desăvârșirii noastre, iar prin El și pe Dumnezeu. Indiferent cât de mult omul îndumnezeit va cunoaște taina Persoanei divino-umane a Mântuitorului, dumnezeirea mereu va fi și va rămâne o taină pentru om. Cu cât mai mult Hristos trăiește în inima

¹⁵ IDEM, *Проблем личности и познања...*, p. 65.

¹⁶ IDEM, “О суштини православне аксиологије и критериологије” (Despre esența axiologiei și criteriologiei ortodoxe), în *Богословље X* (1935), Београд, p. 8.

¹⁷ IDEM, *Догматика Православне Цркве...*, p. 175.

omului, cu atât mai mult omul înaintează în profunzimile dumnezeirii și ale cunoașterii, fără să fie epuizate vreodată.

Având înaintea ei, în Persoana Dumnezeului-om Hristos, Binele dumnezeiesc absolut în limitele existenței omenești, cunoașterea omenească știe pentru prima dată prin El, după cum și inima omenească simte iarăși tot prin El în mod concret, ce este binele și ce este răul. Binele, binele veșnic, este tot ceea ce este Hristos în realitatea Lui divino-umană, adică tot ceea ce este divino-uman¹⁸.

De fapt, „toate tainele Dumnezeului-om Hristos se rezumă la taina persoanei Lui divino-umane”¹⁹.

Persoana divino-umană a Mântuitorului Iisus Hristos o cunoaștem din paginile Sfintei Evanghelii și din propovăduirea Apostolilor. Și adevărat este când Sfântul Apostol Ioan spune că sunt multe lucruri făcute de Mântuitorul, și dacă s-ar scrie despre Iisus Hristos, n-ar încăpea în toate cărțile din lume (In 21, 25). Persoana Mântuitorului a fost un mare mister când a propovăduit aici pe pământ și rămâne un mister și astăzi pentru anumiți oameni. Taina Persoanei Mântuitorului nu poate fi înțeleasă prin logica lumii, prin legile rațiunii empirice. Persoana lui Hristos se poate înțelege și cunoaște, în primul rând, prin credință în întruparea Lui (1 Cor. 15, 14), care a fost reală și în al doilea rând, prin participarea personală la împărțășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos (In 6, 56). Pentru că cine nu-L are pe Hristos în sine nu poate să avanseze nici în cunoașterea lui Dumnezeu. Dacă Hristos este prezent în inima noastră, înseamnă că și Dumnezeu Tatăl este prezent (In 14, 23), adică cunoașterea noastră este mai aproape de Dumnezeu. Persoana lui Hristos ne-a fost descoperită real și adevărat, este singura Persoană care nu are echivalent aici pe pământ. Persoana Mântuitorului trece dincolo de timp și rămâne aceeași până la sfârșitul veacurilor.

Întrucât Persoana Dumnezeului-om Hristos este mare în plan divin și cosmic, aceasta și întreaga Lui viață divino-umană pe pământ are o însemnătate cosmică și atotumană. [...] O singură și indivizibilă taină trece prin tot ce este Divino-uman, cuprinzând tainic pe toți oamenii din toate timpurile, iar prin ei și toată făptura²⁰.

Întreaga creație se sfințește prin Persoana lui Iisus Hristos, iar prin Hristos se sfințește și omul. Odată sfințit omul, prin sfințenia lui se sfințește și creația. Adică, sfințirea creației este reciprocă cu sfințirea omului. Cu cât mai mult omul reușește să se desăvârșească, cu atât mai mult și creația primește din desăvârșirea omului, din îndumnezeirea lui. Cu cât mai mult

¹⁸ IDEM, *Omul și Dumnezeul-Om...*, p. 122.

¹⁹ IDEM, “Тајна Спаситељевог учења и тајна спасења” (Taina învățaturii Mântuitorului și taina mântuirii), în *Светосавље V* (1936), Београд, p. 68.

²⁰ IDEM, *Догматика Православне Цркве...*, p. 282.

Persoana Mântuitorului este prezentă în ființa omului, cu atât mai mult este prezentă și în creație, pentru că omul este coroana creației și creația îl urmărește în toate faptele pe care omul le face. Îndumnezeirea și înveșnicirea omului sunt date omului numai prin Persoana Dumnezeu-lui-om Hristos²¹, spune Sfântul Iustin Popovici.

Cea mai importantă caracteristică a Persoanei Mântuitorului Iisus Hristos este unirea ipostatică a firilor. În Persoana Lui regăsim firea divină și firea umană, unite în Ipostasul Fiului, fără să fie amestecate sau confundate între ele. Această mare taină ne descoperă taina chipului lui Dumnezeu în om. Adică, fiindcă omul are chipul lui Dumnezeu în el (chipul Fiului), Fiul lui Dumnezeu S-a putut întrupa și deveni om. Chipul lui Hristos este esența existenței noastre. Sfântul Iustin Popovici spune că „acest «chip al lui Dumnezeu» este esența esenței ființei omenești”²². Nimic altceva nu-l face pe om mai valoros și mai important decât chipul lui Dumnezeu. Fără acest chip dumnezeiesc, omul n-ar fi putut trăi veșnic, sufletul lui ar fi muritor și ar dispărea odată cu moartea omului. Fără chipul lui Dumnezeu, omul n-ar fi avut posibilitatea să devină asemănător cu Dumnezeu. Este important să menționăm că prin întruparea Fiului lui Dumnezeu nu s-a produs nici o schimbare în sânul Sfintei Treimi, dar nici în natura umană. Fiecare fire și-a păstrat proprietățile sale, așa cum am menționat mai sus, fără să se amestece și să se confunde între ele. Așa explică Sfântul Iustin unirea firilor fără să se producă schimbări:

Întruparea Fiului lui Dumnezeu n-a schimbat deloc relația Lui cu celelalte Persoane ale Sfintei Treimi. Unind în Ipostasul Său două naturi: pe cea dumnezeiască și pe cea omenească, a doua Persoană a Sfintei Treimi, cu această unire, n-a introdus al patrulea ipostas în Dumnezeirea treimică, nici natura Dumnezeirii, comună celor trei Persoane, nu s-a întrupat nemijlocit, ci S-a întrupat al doilea Ipostas al Sfintei Treimi, Care are natura Dumnezeiască²³.

Bineînțeles, această taină este adâncă pentru mintea umană. Doar Cel întrupat o cunoaște cel mai bine în profunzimile ei. Dar având natura umană în Ipostasul Fiului, El ne-o descoperă pe cea dumnezeiască treptat, pe măsură ce noi înaintăm în cunoașterea lui Hristos și a lui Dumnezeu. Ni se descoperă pe măsură ce mintea noastră devine mai curată și mai luminată (Mt. 5, 8). Fără curățenia duhovnicească și trupească a inimii, este imposibil ca Dumnezeu să Se arate omului, mai ales să permită să fie cunoscut de către om.

²¹ *Ibidem*, p. 284.

²² IDEM, *Omul și Dumnezeu-Om...*, p. 118.

²³ IDEM, *Догматика Православне Цркве...*, pp. 20-21.

Ca duhul omului care tânjește după Dumnezeu să nu rămână în necunoaștere deplină despre modul unirii ipostatice celor două naturi în Domnul Iisus, Revelația dumnezeiască ne spune despre aceasta atât cât natura umană poate să primească²⁴.

Sfântul Iustin are dreptate, Dumnezeu Se descoperă prin Revelație atât cât mintea și inima noastră pot să primească. Tainele dumnezeiești, precum și taina întrupării mereu vor rămâne necunoscute pe deplin. Numai Dumnezeu este Cel care le cunoaște în esență și Cel care este factorul principal cu a Căruia voință ele se îndeplinesc pentru mântuirea și îndumnezeirea noastră.

Un lucru important trebuie să reținem, natura umană nu s-a schimbat în trupul Mântuitorului. A rămas umană, cu o singură diferență, a fost îndumnezită în Persoana și Ipostasul lui Iisus Hristos. Natura umană n-a pierdut caracteristicile sale umane.

Unindu-se ipostatic cu natura dumnezeiască a lui Dumnezeu Cuvântul, natura umană în El nu și-a pierdut calitățile ei esențiale, nici n-a încetat să fie umană, ceea ce arată moartea, învierea și înălțarea Lui²⁵.

Natura umană se poate desăvârși numai în Persoana Mântuitorului Hristos, prin unirea ipostatică a celor două naturi. În Hristos, natura umană ajunge să fie mereu prezentă în Sfânta Treime, stând în dreapta Tatălui. În Sfânta Treime, omul primește o unire ipostatică cu Fiul lui Dumnezeu, prin natura umană asumată de către Hristos. În Hristos, omul devine cu adevărat om, își îndeplinește chemarea să fie după asemănarea lui Dumnezeu. În Hristos, omul își găsește centrul îndumnezeirii și al hristificării.

Unirea ipostatică a naturii umane cu cea dumnezeiască în Persoana lui Iisus Hristos, ne introduce în încrederea că natura umană ajunge până la ipostazierea sa definitivă numai în Dumnezeu-om, că acela este ultimul stadiu de închidere a naturii umane. Cu Hristosul cel înălțat se înalță și omul în prezența veșnică în Sfânta Treime, adică sensul umanului devine treimic. Aceasta este justificarea ultimă a omului în unitatea ipostatică cu Dumnezeu-om. De aici întreaga noastră viață se trăiește la cer, unde Hristos șade de-a dreapta Tatălui; aici este centrul persoanei noastre, aici este centrul gnoseologic și etic și social; aici este **îndumnezeirea** omului, natura lui cea dreaptă, fără de păcat; aici omul este uman, natural, dar cu chip dumnezeiesc, cu chip hristic, treimic; aici este posibilă criteriologia cea veșnică, adică unitatea ipostatică a lui Dumnezeu și a omului, acest criteriu este **Persoana lui Hristos**, înviată, înălțată, totdeauna veșnică, una și aceeași, întotdeauna criteriul veșnic al Divinului și al umanului, cel Care menține echilibrul lui Dumnezeu cu omul, până când păcatul rupe echilibrul, făcând din om un criteriu egocentric pentru toate. **Divino-umanitatea** este temelie și volum și creștere a cunoașterii adevărate; Persoana Dumnezeului-om este un criteriu neschimbabil: lui Dumnezeu cele dumnezeiești, omului cele omenești.

²⁴ *Ibidem*, p. 102.

²⁵ *Ibidem*, p. 103.

Întregul sens al omului este să se coîntrepeze cu Hristos și prin El să devină treimic²⁶.

Hristificarea omului nu înseamnă confundarea cu Persoana Mântuitorului și cu naturile Lui. Cu alte cuvinte, hristificarea și îndumnezeirea umanului în Hristos nu se confundă și nu se amestecă cu dumnezeirea Lui. Fiecare natură este diferită de cealaltă, dar sunt unite împreună, fără să creeze persoane diferite sau două persoane în parte. În Hristos nu se află o Persoană care este Dumnezeu și altă Persoană care este om, ci naturile lui sunt unite într-o singură Persoană sau Ipostas.

Ele există în El pe deplin întregi și pe deplin diferite, cu toate proprietățile sale specifice, dar în același timp sunt unite în așa fel să nu existe separat, nici nu constituie două persoane separate, ci sunt unite în singurul Ipostas al Dumnezeului-om, Domnul Hristos²⁷.

Ipostasul Domnului Iisus Hristos este cel care unește cele două naturi în Sine, dar nu le amestecă și nu le confundă. Ipostasul Cuvântului primește în Sine natura umană fără să provoace vreo schimbare în ipostasul Său sau în natura umană. Așadar, natura dumnezeiască primește și împărtășește cele umane prin natura umană în Ipostasul lui Hristos și cele umane se desăvârșesc și se împărtășesc de cele dumnezeiești prin natura dumnezeiască, fără să se anuleze reciproc. Toată viața Mântuitorului pe pământ și toate faptele și minunile săvârșite de către El sunt și aparțin unui singur Ipostas.

Toate faptele Domnului Hristos sunt faptele unui Ipostas; toate sentimentele Domnului Hristos sunt sentimentele unui Ipostas; toate gândurile Domnului Hristos sunt gândurile unui Ipostas; toată ființa Domnului Hristos este ființa unui Ipostas; toată viața Domnului Hristos este viața unui Ipostas; toată nevoința răscumpărării și mântuirii Domnului Hristos este nevoința unui Ipostas. Dar cu toată această unire ipostatică natura dumnezeiască a lui Hristos rămâne în granițele sale, iar cea umană în granițele sale. Ipostasul este acela care face proprietățile unei naturi să fie și proprietăți celeilalte, fără să-și dăuneze sieși ca un Ipostas dumnezeiesc veșnic și neschimbabil, nici celor două naturi pe care El le unește²⁸.

În unirea celor două naturi totul este și rămâne deplin și desăvârșit. Natura, voia și actele dumnezeiești rămân și se disting ca dumnezeiești, iar natura, voia și actele umane rămân și se disting ca umane. Singurul lucru comun este Ipostasul sau Persoana Mântuitorului Iisus Hristos.

²⁶ IDEM, *На Богочовечанском пути...*, pp. 138-139.

²⁷ IDEM, *Догматика Православне Цркве...*, p. 104.

²⁸ *Ibidem*, p. 176-177.

Sfântul Iustin Popovici enumeră cinci consecințe ale unirii ipostatice. Ele nu se deosebesc cu nimic de cele enumerate în manualele de Dogmatică Ortodoxă. Ele sunt următoarele:

1) adoptarea, schimbul și comunicarea însușirilor; 2) neprihănirea absolută, adică sfințenia absolută a Domnului Iisus; 3) îndumnezeirea naturii umane în Domnul Hristos; 4) închinare neîmpărțită lui Iisus Hristos după Dumnezeire și umanitate, și 5) Maica Domnului și Dumnezeului Iisus Hristos este Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioară²⁹.

Deci natura dumnezeiască și cea umană au fost unite într-o singură Persoană unde însușirile lor au lucrat împreună fără să se anuleze reciproc. Mântuitorul Iisus Hristos a fost neprihănit, adică Sfânt, înainte de întrupare, după întrupare și așa va rămâne în veci, pentru că este Dumnezeu. Deoarece natura umană a fost îndumnezeită în Hristos, noi ne închinăm Lui și după Dumnezeire, și după umanitate. Bineînțeles, Fecioara Maria a devenit Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioară, Mijlocitoarea noastră înaintea Fiului ei și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu n-a făcut doar naturile să fie unite în Ipostasul Său, ci a înălțat umanitatea noastră pe culmile dumnezeirii. Umanitatea noastră nu este lăsată singură și autonomă, ci acum se află în Ipostasul Cuvântului lângă Dumnezeu Tatăl. Prin divino-umanitatea lui Hristos, ni se deschid nu numai orizonturile cunoașterii creației (a materiei), ci și orizonturile cunoașterii lui Dumnezeu. În Hristos, cunoașterea noastră capătă noi valori, necunoscute până la întruparea Lui. Adică, prin umanitatea noastră îndumnezeită în Hristos, toate simțurile noastre, toată mintea și rațiunea noastră, toată ființa noastră, are posibilitatea să-și extindă cunoașterea dincolo de lumea trecătoare. Umanitatea noastră în Hristos și-a hristificat mintea, rațiunea și toată ființa, de aceea cunoașterea omului poate să fie mai profundă, să poată să-L cunoască pe Dumnezeu prin Hristos.

Prin Hristos ne putem apropia de Dumnezeu și să-L cunoaștem de aproape, bineînțeles, având cunoașterea că nu putem să cunoaștem ființa lui Dumnezeu. Rațiunea noastră este încadrată în Rațiunea-Hristos, în Chipul după care a fost creată. În Hristos, umanitatea noastră se cufundă în Sfânta Treime, așa ne apropiem de Dumnezeu și Îl cunoaștem.

În Dumnezeu-Logosul întrupat, simțirea noastră se întoarce la rațiunea [logos] ei, la înțelesul [noema] ei, la atoateînțelesul ei [pannoema]. Se întoarce la chipul ei după Dumnezeu, la chipul ei după Hristos, la chipul ei după Duh. În taina ei cea mai adâncă,

²⁹ *Ibidem*, p. 177.

simțirea omenească se cufundă în adâncurile cele fără de fund ale Dumnezeuului și Domnului nostru Celui în Trei Sori³⁰.

Aceste cuvinte ale Sfântului Iustin Popovici ne spun că cunoașterea lui Dumnezeu este o adâncime fără fund. Dumnezeu nu poate fi cunoscut în deplinătatea Sa dumnezeiască, dar prin Hristos noi cunoaștem atât cât ne descoperă Dumnezeu și această cunoaștere nu are sfârșit, este nemărginită. Divino-umanitatea lui Hristos ne asigură desăvârșirea infinită a gândirii și a cunoașterii noastre. „În El și prin El s-a dat și s-a asigurat gândirii omenești posibilitatea infinitei desăvârșiri dumnezeiești”³¹. Prin divino-umanitatea lui Hristos, omul hristificat își depășește ființa sa de om, ajungând să fie în Dumnezeu și Dumnezeu să fie în el, așa sporind cunoașterea tainei lui Dumnezeu. În Hristos omul are posibilitatea să realizeze multe cu privire la cunoașterea lui Dumnezeu, Însuși Hristos ne conduce la Dumnezeu.

De aici, tot ce este Divino-uman omenește este realizabil și real. Dumnezeu este întreg real în om și omul în Dumnezeu; prin urmare, Dumnezeul-om este realitatea desăvârșită a lui Dumnezeu și a omului³².

În Dumnezeul-om aflăm cea mai mare realizare a omului, inclusiv realizarea cunoașterii sale. Cunoașterea nu se poate realiza dacă mai întâi nu-L avem pe Hristos ca scop în viața noastră duhovnicească. În Hristos descoperim mai întâi desăvârșirea tuturor aspirațiilor noastre după cunoaștere și îndeplinirea vieții noastre. Fără Hristos, cunoașterea omului nu poate să treacă din sfera materiei în sfera duhovnicească, mai ales în cunoașterea lui Dumnezeu. În Hristos avem cea mai mare valoare pe care omul o poate avea și cunoaște.

Totul în toate: Dumnezeul-om este cea mai înaltă și cea mai desăvârșită valoare, singura valoare veșnică, și prin aceasta și pentru aceasta cel mai înalt și cel mai desăvârșit criteriu, singurul criteriu veșnic al adevărului, al vieții, al dreptății, al luminii, al bunătății și al înțelepciunii³³.

Hristos este Subiectul prin care dobândim cunoașterea pentru toate și cunoașterea lui Dumnezeu. Hristos ne are pe noi în Sine prin natura umană, dar dacă noi nu-L avem pe Hristos în inima și în mintea noastră, este imposibil să ne regăsim în Hristos, iar prin El să înaintăm în cunoaștere. Trebuie să devenim asemenea lui Hristos, să ne îndumnezeim umanitatea noastră prin

³⁰ IDEM, *Omul și Dumnezeul-Om...*, p. 59.

³¹ *Ibidem*, p. 60.

³² IDEM, “Тајна Спаситељевог учења...”, p. 71.

³³ IDEM, “О суштини православне...”, p. 11.

divino-umanitatea lui Hristos, ca să putem să devenim capabili de cunoașterea tainelor dumnezeiești.

Fără divino-umanizare este imposibilă cunoașterea tainelor divino-umane ale lui Hristos. Ca să fie capabil pentru astfel de cunoaștere este necesar ca omul să-L aibă pe Hristos în centrul capacităților sale gnoseologice, să aibă chipul lui Hristos în mintea sa³⁴,

spune Sfântul Iustin Popovici. Deci este necesar să avem mintea lui Hristos ca să putem înțelege tainele dumnezeiești sau acele taine pe care Dumnezeu ni le descoperă. Mai întâi trebuie să pătrundem în taina întrupării Cuvântului, apoi vom putea să cunoaștem și celelalte taine. Sfântul Iustin o spune clar, fără înțelegerea tainei întrupării este imposibil să pătrundem și în celelalte taine, mai ales în cele dumnezeiești. Prin divino-umanitatea lui Hristos putem să ajungem la cunoașterea tuturor tainelor despre lume și despre Dumnezeu.

În taina întrupării lui Dumnezeu cunoașterea umană se întâlnește cu toate tainele lui Dumnezeu, de aceea de înțelegerea și explicarea acestei preasfinte taine depinde înțelegerea și explicarea și a celorlalte taine ale lui Dumnezeu: despre lume, despre om, despre viață, despre moarte, despre mântuire, despre sfințire, despre desăvârșire, despre scopul lumii și al omului, despre sensul vieții³⁵.

Prin Hristos și în Hristos ne apropiem de cunoașterea nu numai a creației, ci și de cunoașterea lui Dumnezeu. În Hristos este centrul cunoașterii noastre, pentru că în El rațiunea și mintea noastră sunt sfințite, curățate și îndumnezeite. Din cuvintele Sfântului Iustin Popovici pe care le-am citat mai sus, înțelegem cu claritate că în Hristos se află centrul gnoseologic al omului. Omul nu poate să cunoască nimic fără Hristos. De aceea, cunoașterea lui Hristos este esențială în cunoașterea omului în general. Prin Hristos putem să cunoaștem pe Dumnezeu, iar prin cunoașterea tainei întrupării vom începe să cunoaștem și tainele întregii creații, împreună cu sensurile lor. Dacă este Hristos cu noi și în noi, putem să cunoaștem totul, mai puțin ființa lui Dumnezeu.

Mântuitorul a avut dreptate când a spus că fără El nu putem face nimic (In 15, 4-5), pentru că, dacă nu suntem parte activă din Trupul lui Hristos (Biserica), nici Hristos n-are cum să ne împărtășească din tainele dumnezeiești și ale lumii. Numai din Hristos putem să dobândim o cunoaștere adevărată și corectă, deoarece în El sunt prezente toate tainele încă de la crearea lumii. Mai ales, prin Persoana divino-umană a Mântuitorului ni s-au deschis orizonturile cunoașterii lui Dumnezeu. Cunoașterea tainelor lui Dumnezeu și tainele lumii nu sunt menite să ne facă mai inteligenți, ci au

³⁴ IDEM, *Проблем личности и познания...*, p. 137.

³⁵ IDEM, *Догматика Православне Цркве...*, p. 22.

menirea să ne aducă pe calea cea dreaptă care ne arată Cine este de fapt Calea, Adevărul și Viața (In 14, 6) cea veșnică. Cunoașterea prin Persoana Mântuitorului a lui Dumnezeu are scopul de a ne face desăvârșiți, precum este Tatăl nostru Cel ceresc (Mt. 5, 48). Iar desăvârșirea noastră ne va duce în sânul Tatălui, unde vom avea o cunoaștere inepuizabilă a lui Dumnezeu, datorită naturii umane a lui Iisus Hristos, Mântuitorul nostru.